

Herengracht 170-172 'Huis Bartolotti'

Situatie en geschiedenis¹

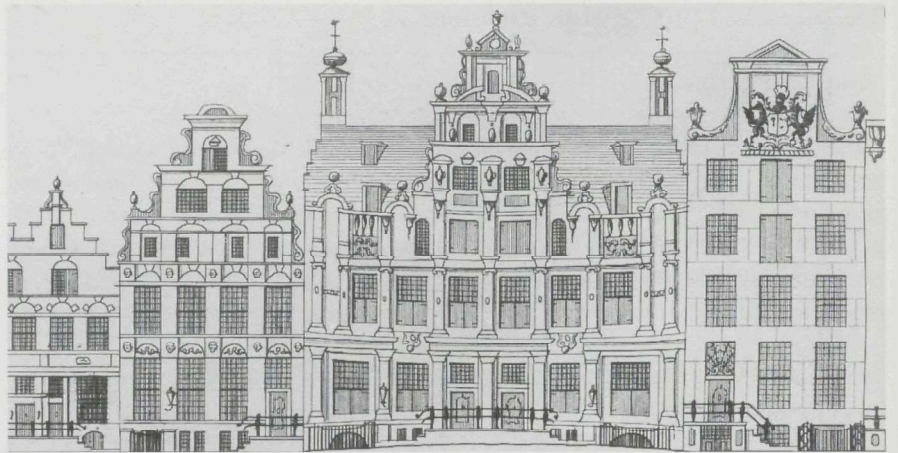
Het huis ligt aan de westzijde van de Herengracht, tegenover de Driekoningenstraat. De erven in dit gedeelte van de stadsuitleg werden uitgegeven in 1614 en hadden een standaardbreedte van 30 voet. Deze maat, die ook gebruikt was voor de belangrijkste straten in de oudere delen van de stad en die stellig bedoeld was om de bouw van grote huizen te bevorderen, was niet gelukkig gekozen. Een breedte van bijna 9 meter was net te breed voor een huis van drie vensterassen, maar te smal voor een tweebeukige aanleg met twee trapgevels. Vanaf 1614 werd er dan ook driftig gehandeld, gesplitst en samengevoegd zodat er uiteindelijk niet veel erven van 30 voet overbleven.

Het gedeelte tussen Leliegracht en Hartenstraat werd in hoog tempo bebouwd tussen 1614 en 1621. Deze eerste bebouwing, waarvan de kaart van Balthasar Florisz uit 1625 een goed overzicht geeft, was gemêleerd van karakter: er waren veel normale huizen van behoorlijke breedte met één verdieping, voorzien van trapgevels met klauwstukken. Aan de uiteinden van het blok stonden smalle huizen, die in serie waren gebouwd door metselaar-aannemers op samengevoegde erven. De grootste huizen lagen in het midden, ter hoogte van de huidige Raadhuisstraat, waar de erven het diepste waren en waar men de minste hinder ondervond van de zijstraten. Onder deze grote huizen waren een drietal huizen van dubbele breedte en van

Gevel van dubbele breedte met maniëristische middentop, vermoedelijk naar ontwerp van Hendrick de Keyser. De bekroning werd bij de restauratie van 1970 opnieuw aangebracht. De oorspronkelijke toestand was bekend van de afbeelding in het *Grachtenboek* en van twee schilderijen van Jan van der Heijden.

Afbeelding in het *Grachtenboek* van Caspar Philips (ca. 1768).

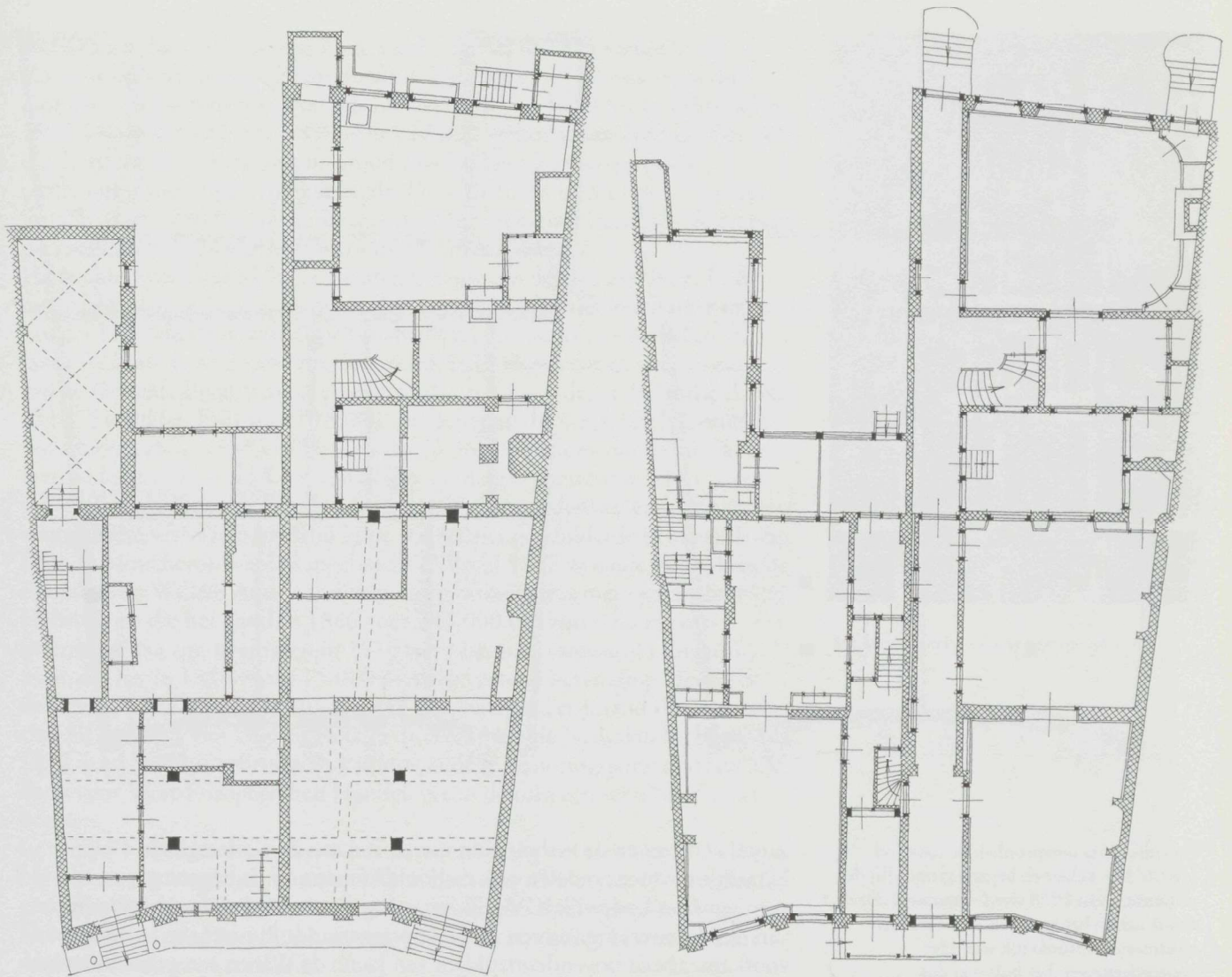

uitzonderlijke architectuur: 'de Sonnewyser' uit 1615, 'het Blauwhuis' uit 1616 met een gevel die geheel in hardsteen was opgetrokken, en het huis Bartolotti. Het huis Bartolotti was van deze drie het meest opvallende door zijn ligging in de knik of 'kleine bocht' van de Herengracht. Deze knik, de enige onregelmatigheid in het langgerekte bouwblok tussen Leliegracht en Hartenstraat, maakte het huis van twee zijden van verre zichtbaar en gaf de gevel een dominante plaats in het stadsbeeld.

De erven aan weerszijden van de knik, die in 1614 waren uitgegeven onder de nummers 15 en 16 van park C, maten aan de voorzijde slechts 28,5 voet maar waren naar achteren toe veel breder. Deze erven kwamen omstreeks 1618 in handen van Willem Bartolotti, die direct met het bouwen van zijn nieuwe huis zal zijn begonnen en gereed was omstreeks 1620.² De kaart van Balthasar Florisz geeft een nauwkeurige afbeelding van de oudste toestand: een tweebeukige aanleg, evenwijdig aan de straat, met twee uitgebouwde achterkamers aan de achterzijde. Achter het huis was een grote tuin met twee parterres, een moestuin en een achteruitgang naar de Keizersgracht. Tot in de 19de eeuw stond hier, direct ten zuiden van de Coymanshuizen, een koetshuis dat behoorde bij het huis aan de Herengracht (afb. p. 106).³ Het huis werd tussen 1620 en 1689 bewoond door drie opeenvolgende generaties Bartolotti, die aan het hoofd stonden van een handels- en bankiershuis van die naam. Het begin van de welvaart der Bartolotti's lag bij de bouwheer van dit huis. Deze was in 1560 als Willem van den Heuvel geboren in Hamburg, waarheen de familie om geloofsredenen was uitgeweken. Een tante van Willem huwde daar de Italiaanse edelman Jan Baptista Bartolotti uit Bologna, die eveneens in Hamburg verbleef. Dit echtpaar stierf kinderloos en liet een vermogen na aan de neef Willem van den Heuvel onder voorwaarde dat deze voortaan 'Bartolotti' als familienaam zou voeren. Onder die naam keerde Willem terug naar Holland en vestigde zich in 1608 in Amsterdam. Hij voerde handel op Italië en op de Levant en verschaftte persoonlijke kredieten aan tal van hooggeplaatste personen, zoals in 1621 aan Frederik van de Palts, de uitgeweken 'winterkoning' van Bohemen, en later aan stadhouder Frederik Hendrik en aan zijn weduwe Amalia van Solms. Vooral het bezoek van de verdreven koning van Bohemen, die hof hield in Den Haag en door Staten Generaal met alle egards was ontvangen, gold als een hoogtepunt in het bestaan van het bankiershuis. Deze gebeurtenis werd vastgelegd in een schilderij 'vant inhalen van den Coninck van Bohemen hier int huijs', dat in een boedelinventaris uit 1649 wordt vermeld.⁴ Willem Bartolotti bewoonde het huis met zijn tweede vrouw Margaretha Thibaut tot aan zijn dood in 1634.⁵ Daarna werd de firma geleid door de tweede zoon, Guillelmo (II) Bartolotti, die een lucratief monopolie wist te verkrijgen op de export van koper uit Denemarken. Een impressie van de wijze waarop Guillelmo II het huis aan de Herengracht met schier vorstelijke pracht bewoonde, krijgt men uit de boedelinventaris die na de dood van zijn

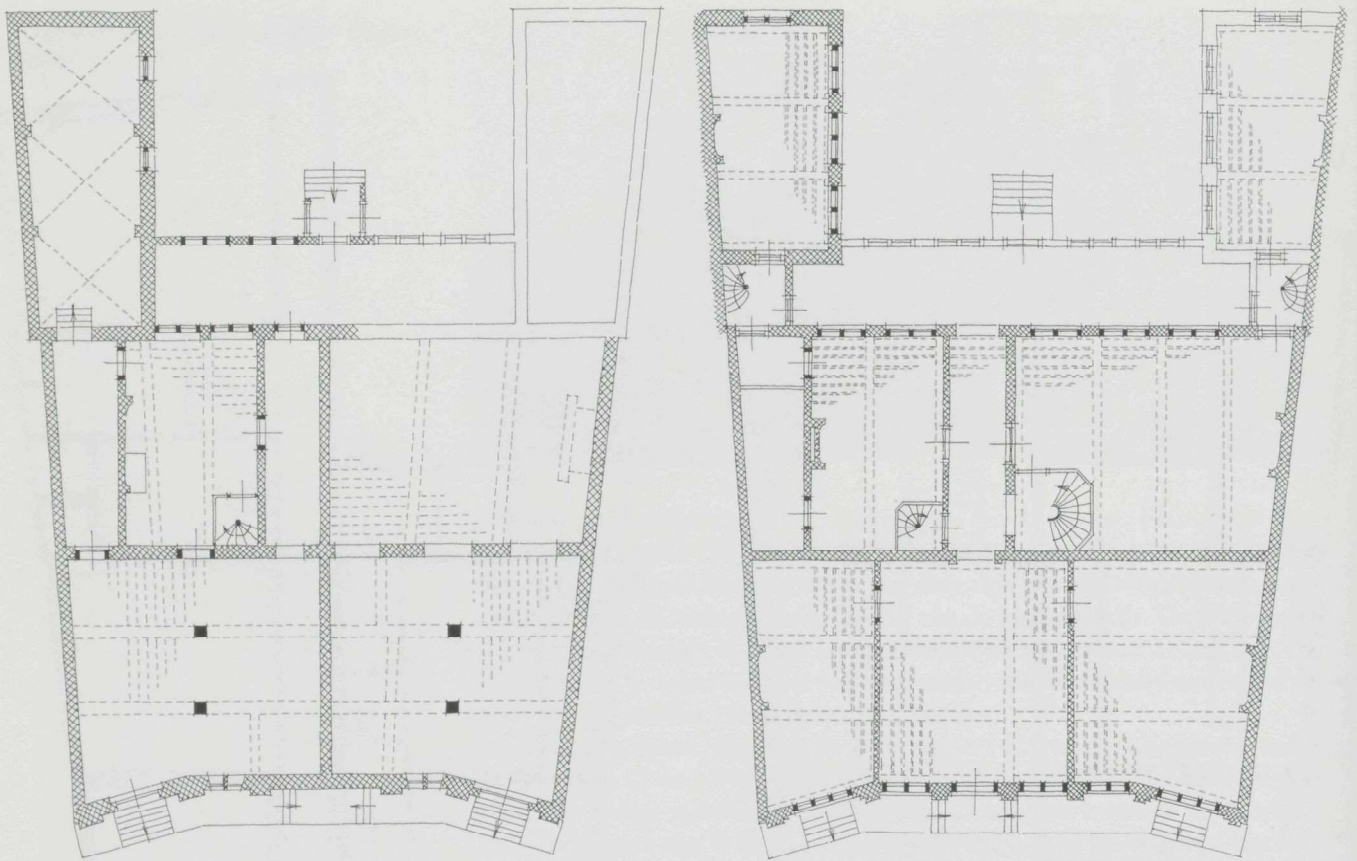

Geveltoppen van Herengracht 174, 170-172 en 168 op een schilderij van Jan van der Heijden in het Rijksmuseum. Achter de gevelbekroning van het linkse huis is de zware schoorsteen van Herengracht 170-172, zichtbaar.

weduwe Jacoba van Erp in 1664 werd opgemaakt (bijlage).⁶ Daarna werd het huis bewoond door Guillelmo III, die gehuwd was met Jacoba Huydecoper. Na zijn overlijden in 1674 werd de firma tot 1689 voortgezet door zijn broer Johan Baptista, die daarna ging rentenieren op zijn landgoed Rijnenburg bij Jutphaas. Het huis aan de Herengracht werd vanaf dit moment verhuurd in twee delen. Het bleef eigendom van de Bartolotti's tot 1717 en werd in dit jaar voor f 68.000 verkocht aan regerend burgemeester Gerbrand Pancras Michielsz. De omschrijving luidde: 'een huys en erve, zijnde verdeelt in twee wooningen, werdende het eene jegenwoordig bewoont bij den voorn. Heer cooper en het andere bij den Heer Dirk Trip, commissaris dezer stad, staende en gelegen op de Heeregragt aen de westzijde tegen over de drie Koning straet, met de stal daar achter en deselfs gangh, tot op de Keyzersgragt uytkomende (...)'.⁷ Pancras bewoonde sinds 1713 het rechterhuis (nr. 170), dat bij de verkoop f 8000 hoger werd getaxeerd dan de andere woning en blijkbaar beter uit de splitsing tevoorschijn was gekomen. Bij zijn dood in 1721 liet hij het pand na aan zijn weduwe Johanna Boddens, die hertrouwde met een Goudse burgemeester en de rechterhelft van het huis nog enige jaren bewoonde. Bij haar dood in 1734 liet zij het huis en kapitaal na aan haar kleindochter Anna Divera Kick Pancras, die gehuwd was met Nicolaas Cornelis Hasselaer, schepen van Amsterdam en later Raad ter Admiraliteit in Zeeland. Dit echtpaar betrok de rechter woning en begon direct met verbouwen: in het notarieel archief van Amsterdam is een contract bewaard met de meester-timmerman Barend van Gulik en de meester-metselaar Jan de Hartog voor de verhoging van de achterkamer, de vernieuwing van een

Toestand voor de restauratie naar een opmeting uit 1963: kelder en begane grond. Het rechtse huis (170) werd na de bouw van het achterhuis in 1755 niet meer veranderd. Het linkse huis (172) heeft een indeling uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Reconstructie oorspronkelijke toestand (1618-'20): kelder en begane grond. Bij de restauratie van 1970 werd vastgesteld dat de muur tussen het voorhuis en de rechter zijkamer oorspronkelijk was. Het voorgedeelte van het huis was dus asymmetrisch van opzet. De plaats van de trap is afgeleid van gegevens uit de boedelinventaris van 1665. Het niet-gearceerde deel van nr. 170 werd in 1755 afgebroken voor de bouw van het nieuwe achterhuis.

aantal vensters en de verbouwing van de stal aan de Keizersgracht.⁸ Op hetzelfde moment moeten ook de hoofdruimten op de begane grond zijn vernieuwd in Lodewijk XIV-stijl, waarvoor het vermogende echtpaar zich van de medewerking van een aantal vooraanstaande kunstenaars verzekerde: de voorkamer bezit bovendeurstukken van Jacob de Wit en een beeldhouwd schoorsteenstuk van Jean Baptist Xavery. De opdrachtgevers hebben niet lang profijt van hun nieuwe woning kunnen trekken. Het huwelijk werd reeds in 1736 wegens echtbreuk ontbonden, waarna Anna Kick het huis met de inboedel als genoegdoening schonk aan haar bedrogen echtgenoot.⁹ Hasselaer vertrok in 1738 naar Middelburg waarna het huis werd verhuurd.¹⁰ In 1741 vererfde het huis op de minderjarige Gerard Nzn. Hasselaer. Deze had geen belangstelling voor het huis en deed het in 1752, op het moment dat hij meerderjarig werd, van de hand voor f 80.000.¹¹ De koper was Jan van Tarelink, walvisreder en schepen van Amsterdam, die het rechter huis reeds als huurder bewoonde.¹² In de jaren daarna werd nummer 170, het woongedeelte van de eigenaar, aanzienlijk uitgebreid door de bouw van een groot achterhuis met vier bouwlagen. De zaal op de eerste verdieping heeft plafondstukken van de uit Keulen afkomstige kunstschilder Jurriaan Buttner. De datering van de schilderstukken '1756' geeft waarschijnlijk het jaar waarin de verbouwing werd afgesloten. Het voorgedeelte van het huis werd bij deze verbouwing ongemoeid gelaten. In 1781 raakte de firma van Van Tarelink in financiële moeilijkheden en werd het huis in publieke veiling gebracht. De twee woningen, die reeds sinds het eind van de 17de eeuw in bouwkundige zin van elkaar waren gescheiden maar nog steeds in handen waren van één eigenaar, werden nu apart verkocht.¹³ Het rechterhuis, met het grote achterhuis, kwam voor f 80.000 in handen van Cornelia Suzanna van Tarelink, een dochter van de vorige eigenaar. Zij bewoonde het tot aan haar dood in 1805. Het linkerhuis werd voor f 34.600 gekocht door de makelaar Jan de Bosch, die het een jaar later voor dezelfde prijs overdeed aan mr. Statius van Rhee.¹⁴ De weduwe van Rhee liet het in

1812 na aan haar neef Statius Fred. Koch, die het in 1824 verkocht aan Cornelis de Veer met een kassiersbedrijf. Herengracht 172 was vanaf dit moment een kantoor met woning. De firma de Veer hield het in gebruik tot 1894. Daarna werd het in 1898 voor f 28.300 verkocht aan Herman Becht, die de vertrekken op de begane grond moderniseerde en er zijn twee jaar eerder opgezette uitgeverij in vestigde. Door de firma Becht werd het pand in 1971 voor f 280.000 overgedragen aan de Vereniging Hendrick de Keyser, die reeds sinds 1924 eigenaar was van nummer 170.

Het rechterhuis bleef tot in de twintigste eeuw een deftig woonhuis. In de eerste helft van de 19de eeuw woonden er als huurders de predikant Bartout van der Feen, de koopman Engelbert Michaël uit Hoorn, de makelaar in tabak Adriaan de Mol van Otterloo en mr. Joan Huydecoper, commissaris van de Desolate Boedelkamer en daarna directeur van de Nederlandse Bank. In 1855 werd het huis voor f 18.000 verkocht aan dominee Jacob Cornelis van Marken en in 1872 werd het voor f 35.367 eigendom van de fabrikant Petrus Hendrik Holzman, lid van de Amsterdamse gemeenteraad en later van de Tweede Kamer. Holzman liet in 1873 de benedenkamers van het voorgedeelte verfraaien, waarbij in de voorkamer geschilderde behangsels van Isaac de Moucheron werden ingebracht.¹⁵ Vanaf 1882 woonde in het huis de chemicus dr. Willem Anne van Dorp, die getrouwd was met een dochter van Holzman en die het pand in 1886 voor f 45.000 van zijn schoonvader overnam.¹⁶ Na zijn overlijden in 1914 werd het huis toebedeeld aan zijn zoon, die het in 1924 voor f 75.000 overdeed aan de Vereniging Hendrick de Keyser. Huurder van 1910 tot 1932 was Joachim Ferdinand de Beaufort, chef bij de firma Van Eeghen en later directeur van de Nederlandse Bank. Na 1932 werd het huis gebruikt als kantoor, tijdens de oorlogsjaren door de NV Bank voor West-Europeschen Handel, die in de tuin een schuilkelder liet bouwen.

In 1967-'71 werd het huis gerestaureerd onder leiding van architect D. Verheus. Na de restauratie werden nummer 172 en het voorgedeelte van 170 in gebruik genomen door het Nederlands Toneelmuseum, dat zijn ingang heeft op Herengracht 168. Het achterhuis van 170 wordt sindsdien bewoond door de musicus Gustav Leonhardt.

Beschrijving en reconstructie

Ondanks de verbouwingen van omstreeks 1689 en 1735 en de uitbreiding van 1755, zijn de gevel en de hoofdstructuur van het vroeg-17de-eeuwse huis nog intact. De gevel – waarschijnlijk een ontwerp van Hendrick de Keyser – is zes vensterassen breed en ontleent zijn speciale karakter voor een deel aan de dubbele knik, die nodig was om de bocht van de Herengracht op te vangen: de beide eindtraveeën zijn als vleugelstukken van een drieluik iets naar binnen gezet. Zij zijn breder dan de overige traveeën en bezaten ter hoogte van de begane grond driedelige kruiskozijsen.¹⁷ Op de verdieping daarboven en in de zone voor de dakvoet is de eindpilaster verdubbeld. De gevel is, zoals het rijke, niet uitgevoerde Hendrick de Keyser-ontwerp voor Singel 140-142, geheel bekleed met pilasters. Voor de begane grond staan dorische pilasters met een hoofdgestel, voor de verdieping ionische pilasters met hoofdgestel en in de zone voor de dakvoet naar onderen toe taps toelopende pilasters met verrijkte ionische kapitelen. Boven de vier middentraveeën staat de zware geveltop, die met een dwarskap op de hoofdkap aansluit. De bovenste geleding heeft vrijstaande zuilen op de hoeken, een gebroken fronton en een opzetstuk. Dit deel van de gevel was aan het begin van de 19de eeuw in vereenvoudigde vorm opnieuw opgemetseld en werd in 1970 hersteld naar voorbeeld van de afbeelding in het *Grachtenboek* (ca. 1768) en twee schilderijen van Jan van der Heijden. De gevel is boven een basement van natuursteen opgetrokken in geslepen bakstenen van klein formaat, onder toepassing van allerhande maniëristische ornamenten van natuursteen (afb.).

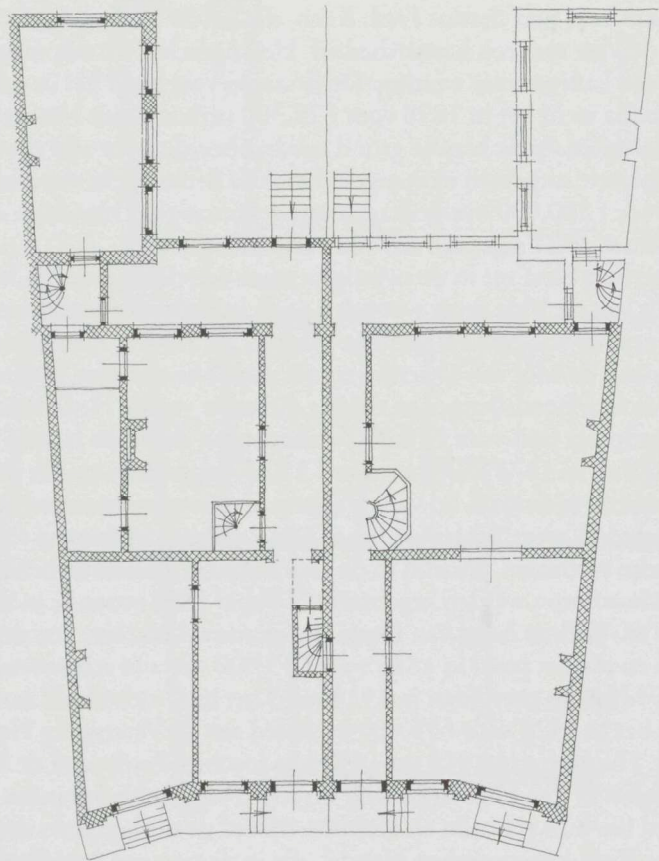

Middengedeelte van de voorgevel.

Details beeldhouwwerk.

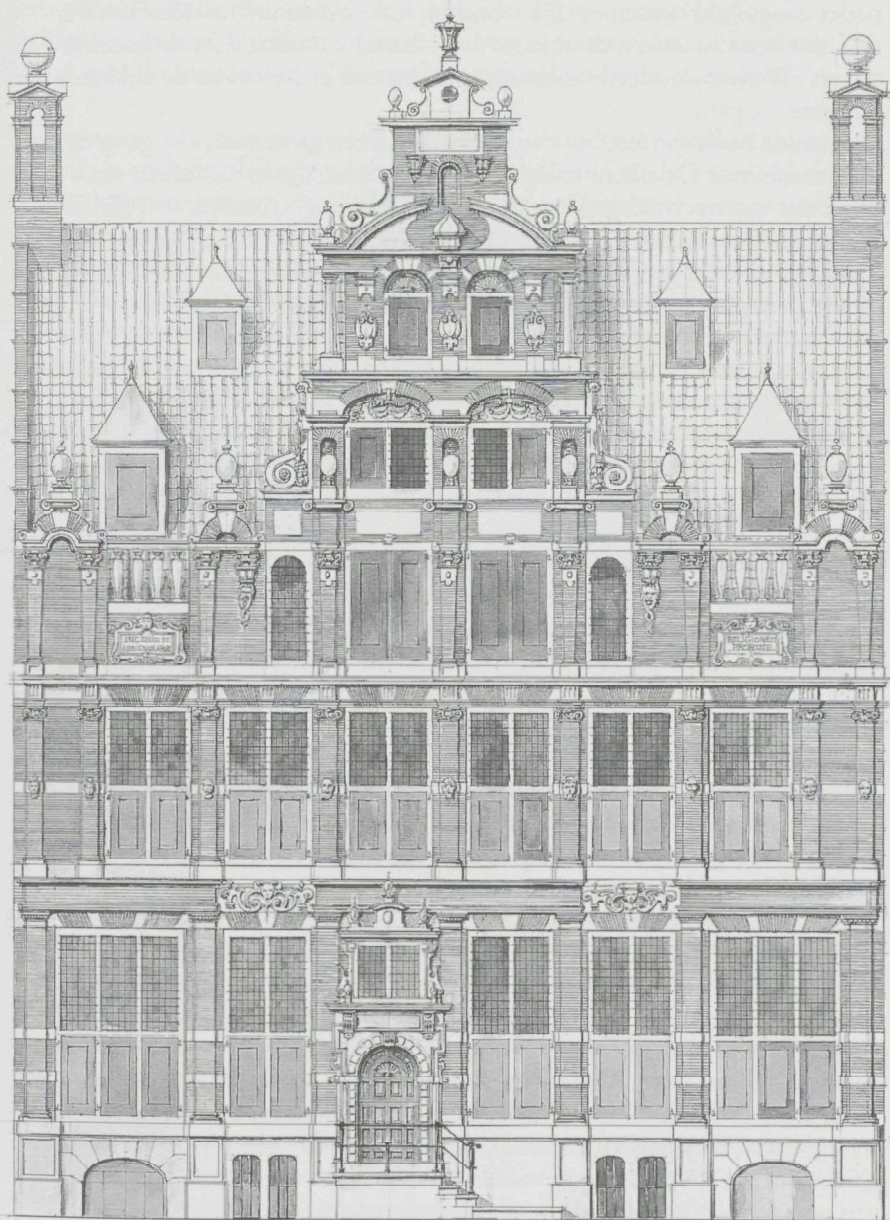
Reconstructie van de toestand na de splitsing van 1689: begane grond. De indeling van de linkerhelft van het huis bleef in grote lijnen hetzelfde. Herengracht 170 kreeg een gang naar achteren en twee nieuwe trappen. De plaats van de hoofdtrap werd bij de restauratie teruggevonden. Van het diensttrapje in het voorgedeelte, dat is uitgebouwd in het voorhuis van de burens, zijn de restanten in de huidige toestand nog aanwezig.

Het huis is geheel onderkelderd en heeft, zoals bijna alle huizen op dit gedeelte van de gracht, slechts één verdieping. Door de afwijkende maten van het erf is de plattegrond onregelmatig van vorm: de lengte bedraagt 15 meter; de breedte neemt toe van 16,25 meter aan de voorzijde, tot 18,75 meter bij de achtergevel. De hoofdopzet is die van een dwarshuis met twee beuken evenwijdig aan de straat. In de voorste beuk liggen de balklagen boven de kelder en de begane grond echter een kwartslag gedraaid, in het midden opgevangen door een zware onderslagbalk (bg). Alleen de balklaag boven de verdieping ligt, in verband met de aansluiting op de kap, weer in de normale richting. Er zijn verschillende verklaringen voor deze draaiing te geven. Mogelijk werd zij ingegeven door de indeling van de begane grond: de eerste beuk was verdeeld in drie vertrekken, die dieper waren dan breed, zodat moerbalken van links naar rechts hier inwendig het normale beeld opleverden; de zaal die het grootste gedeelte van de tweede beuk innam, was een dwarsgeplaatst vertrek. Doorslaggevend was mogelijk de wens om de voorgevel, ongehinderd door ankers en balkkoppens, zoveel mogelijk als een los scherm voor het gebouw te plaatsen.¹⁸

Het huis heeft boven de begane grond en de verdieping balklagen van moeren kinderbinten. In de huidige toestand zijn deze door plafonds aan het zicht onttrokken. Tijdens de restauratie van 1967-'71 waren zij voor een deel in het zicht. De moerbalken waren opgelegd op houten consoles met omgekruld acanthusblad, waarvan één exemplaar was bewaard. Boven de kelder liggen in plaats van kinderbinten platenvloeren van dikke grenen delen. De moerbalken hebben hier een extra ondersteuning in de vorm van standvinken, zoals bij Oudezijds Voorburgwal 57 (p. 171).

De oorspronkelijke indeling van het huis is bekend door vondsten tijdens de restauratie en de boedelinventaris uit 1664, waarin de ligging der vertrekken zeer precies is aangegeven. De voorste beuk was verdeeld in een voorhuis met zijkamers van ongelijke afmetingen. De zijkamer links was slechts één venster breed en heet in de inventaris 'de plancke zijde camer'. Dit vertrek had een

Reconstructie toestand 1620 (tekening R. Royaards-ten Holt). Op de begane grond is het natuurstenen poortje ingetekend dat is afgebeeld in *Architectura Moderna*. Door de situering in de 'kleine bocht' van de Herengracht, is de gevel tweemaal geknikt. Onderzoek naar de fundering wees uit dat het oorspronkelijk in de bedoeling lag de gevel in het midden te 'breken'. In de uitgevoerde situatie is de knik naar de zijanten verschoven, zodat de gevel werd verdeeld in een recht middengedeelte van vier traveeën, waaruit zich de middentop kon ontwikkelen, en zijstukken van één (verbrede) travee, die iets naar binnen staan. Deze wijziging in het concept geeft vermoedelijk het moment dat Hendrick de Keyser bij de bouw van het huis werd betrokken.

De gevel is boven een basement van natuursteen opgetrokken in een klein formaat baksteen, met fijne voegen. In de strekken en boogjes is gebruik gemaakt van geslepen stenen. Het metselwerk is verlevendigd met een overvloed aan beeldhouwde details. Door de opstapeling van kleine pilasters, met hoofdstellen tussen de verdiepingen, is de gevel klassieker van opbouw van OZ Voorburgwal 57 (p. 171). In de zone voor de dakvoet zijn taps toelopende ionische pilasters toegepast met omgekeerde voluten, zoals in de gevel van het huis van Hans van Wely. De vrijstaande zuilen in de gevelbekroning komen op vergelijkbare wijze voor aan de torenbekroning van de Zuiderkerk.

houten vloer en was rondom met goudleer behangen, dat werd getaxeerd op f 150. Er stonden twee 'Oostindische Cabinetten', een buffet, een notehouten ronde tafel, twaalf stoelen en een clavecimbel. Aan de wanden hingen (ondanks het goudleerbehang) nog een grote spiegel en 18 schilderijen. De rechter zijkamer heette in de inventaris uit 1664 'de Steene zijde camer' en bezat blijkbaar een vloer van marmertegels. Bij de restauratie van 1970 kon worden vastgesteld dat de kamer even groot was als de huidige voorkamer van Herengracht 170: achter de geschilderde behangsels was de oude scheidingsmuur met een eikehouten deurtje naar het voormalige voorhuis nog aanwezig. Het vertrek, waar tijdens de taxatie van 1664 de overleden weduwe Bartolotti lag opgebaard, maakt de indruk van een deftige voorzaal of ontvangstkamer. De kamer was rondom met kostbare tapijten behangen (f 900). Er stonden 16 'tapijstoele' en een tafel en een buffet van ebbhout.

Het voorhuis was ongeveer even groot als de stenen zijkamer. Hier hingen 12 schilderijen waaronder een kostbaar stuk van 'een keucken' (f 60) en een 'Simpson' van f 14. Er was weinig meubilair: acht Spaanse stoelen met leren zittingen, die ongetwijfeld met hun rug tegen de wand stonden opgesteld, en een eikehouten buffetje. De plaats van de trap wordt in de inventaris niet

Toestand voor de restauratie: raamindeling 20ste eeuw en gewijzigde gevelbekroning.

nader aangeduid. Vermoedelijk stond hij links bij de smalle zijkamer: de taxateur bezocht vanuit de zijkamer een 'hangkamertje daer de knechts slapen'. Dit hangkamertje zoeken wij boven een gedeelte van de zijkamer of boven de gang.

De tweede beuk van het huis was verdeeld in een grote zaal, een gang en een kleine zijkamer. De zijkamer lag boven de keuken, die het achterste stuk van de kelder van het huidige Herengracht 172 besloeg, en heette in 1664 'het groot Comptoir'. In het vertrek, dat sober was gemeubileerd, bevonden zich 'twee groote Isere geltkisten' en 'groote comptoirboeken'. De zaal, 'het groote steene salet', was een dwarsgeplaatst vertrek met vier vensters in de achtergevel en een schouwpartij tegen de rechter eindwand. In 1649 was deze ruimte, net als de rechter voorkamer, rondom met tapijten behangen.¹⁹ In 1664 zijn de tapijten verdwenen en hangen er 20 schilderijen. Het meubilair bestond uit een eikehouten tafel met een 'Turx tapijt cleet' (f 50), twaalf 'rode fluweele stoelen (f 130) en een 'marmoren steenen coelback'.²⁰ Bijzonder in de opzet van dit huis zijn de twee aan de achterzijde uitgebouwde achtervleugels, waarvan de linker geheel is bewaard. Meestal bevat een dergelijke uitstek een spoelkeuken of andersoortige dienstvertrekken (Herengracht 476, p. 314). In dit geval waren de achtervleugels geheel anders van karakter. De bewaarde achterbouw is 3,75 meter breed en 5,75 meter lang en bestaat uit een overwelfde kelder, begane grond en twee verdiepingen. De verschillende lagen waren door een eigen spiltrapje met elkaar verbonden. De kelder was waarschijnlijk als berging bij de keuken in gebruik. De kamer op de hoofdverdieping was in 1664 het privé-vertrek van de overleden vrouw des huizes, met daaraan vast een garderobe en een klein porseleinkabinet. De kamer had een stookplaats en een plafond van moer- en kinderbinten en was in 1664 rondom behangen met 'oude tapijten' (f 50). Er stond eiken meubilair, waaronder een grote ruststoel, en een klein clavecimbel. In de garderobe bevonden zich slechts een bijbel en 'alle de wercken van Jacob Cats in folio'. De verdiepingen van de achtervleugel hadden enkelvoudige balklagen op eenvoudige sleutelstukken. Op de eerste verdieping was de 'Camer daer de Jonghe juffers slapen', daarboven was een meidenkamer.

De rechter achtervleugel werd omstreeks 1755 geheel gesloopt voor de bouw van een nieuw achterhuis. De inventaris van 1664 noemt op de hoofdverdieping oud goudleerbehang dat slechts f 5 waard was, een 'isere snuijver in de schoorsteen', voorouderportretten en een ledikant.²¹ Vermoedelijk was dit de slaapkamer van Guillelmo II, waaraan sinds zijn overlijden in 1658 niet veel was veranderd. Op de eerste verdieping was een slaapkamer met gele behangsels en veel schilderijen. Daarboven was net zoals in de linker achtervleugel een meidenkamer.

De beide achtervleugels waren verbonden door de 'langhe steenen galderij', die evenwijdig liep aan de achtergevel en reikte tot halverwege de vensters van de grote zaal en het comptoir. Deze galerij, waarvan in de kelder van Herengracht 172 een gedeelte is bewaard, maakt in 1664 de indruk van een daags woonvertrek: er was een stookplaats met een 'eijssere gladt geschuerde schoorsteenplaet en twee heckjesn daeromte setten voor de kinderen', een vogelkooi, een ronde tafel, een schenktafeltje, 16 stoelen en een kostbaar schilderij van een 'boeren bruijlof'. Het vertrek grensde aan de tuin en stond door de gang direct met het voorhuis in verbinding.

De verdieping van het huis had in 1664 globaal dezelfde indeling als de begane grond. In het voorgedeelte lagen naast elkaar een 'goudleerkamer', een 'packkamer' en een 'gestreepte camer'. In het achtergedeelte waren een 'camer boven het comptoir', een 'camer boven het groot salet' en een 'studeercamertje' waarvan de ligging niet nader is aangegeven. De rijkste vertrekken waren de voorkamer aan de linkerzijde, met een goudleerbehang van f 200, een Oostindisch ledikant van f 300 en een 'marmer steene beelt van de liefde', en de kamer boven de zaal. Dit laatste vertrek was evenals de benedenzaal vier vensters breed en bezat 'tapijten behangsels' van f 600, die

vermoedelijk uit de zaal afkomstig waren. Net als op de begane grond hadden alle grote vertrekken op de verdieping een stookplaats. Het totale aantal voor dit huis in zijn 17de-eeuwse toestand komt daarmee op 14.

Ofschoon het huis was opgezet als een dwarshuis met twee beuken achter elkaar, was toch de plattegrond niet zeer verschillend van die van dubbele huizen met twee beuken naast elkaar, een type dat veel vaker voorkwam.²² In huizen met een dubbele topgevel aan de straat was één beuk doorgaans bestemd voor de representatieve vertrekken en de andere voor de daagse woonvertrekken. Een dergelijke scheiding tussen links en rechts was tot op zekere hoogte ook in het huis van Bartolotti aanwezig. Aan de rechterzijde lagen de 'stenen zijkamer' en de zaal. De 'daagse zijkamer' met het hangkamertje voor de knechts, de keuken, de trap en de eetkamer of het comptoir waren alle aan de linkerzijde ondergebracht. De stenen galerij en de achtervleugels met privé-vertrekken waren toegevoegde elementen, die uniek zijn voor het huis van Bartolotti. Daarvan zijn ons uit deze periode geen andere voorbeelden bekend.

De dubbele aanleg van het huis maakte omstreeks 1689 de splitsing in twee woningen betrekkelijk eenvoudig. Nadat in het voorhuis en op de verdieping een deelmuur was opgetrokken, was het linkerhuis direct klaar: deze helft bezat nu een normale woonhuisplattegrond met voorhuis, zijkamer, achterkamer en achterbouw. In het rechterhuis waren meer ingrijpende voorzieningen noodzakelijk: voor een gang naar achteren werd een gedeelte van de zaal afgescheiden. De trap kwam halverwege de nieuwe gang in de voormalige zuid-oosthoek van de zaal.²³ De keuken werd waarschijnlijk naar voorbeeld van het buurpand ondergebracht in het achtergedeelte van de kelder.

Herengracht 170, dat blijkens de huurwaarde en de verkoopbedragen het beste uit de splitsing tevoorschijn was gekomen, werd in de 18de eeuw tweemaal verbouwd. Bij de eerste verbouwing, van omstreeks 1735, werd de plattegrond nauwelijks veranderd. De oude zijkamer en de voormalige zaal werden door een porte-brisée met elkaar verbonden en kregen een inrichting in Lodewijk XIV-stijl. Door wijzigingen in de tweede helft van de 19de eeuw is het oorspronkelijke karakter van de beide kamers moeilijk vast te stellen. In de achterkamer zijn de lambrizing van eikehout en de hoofdingeling van het plafond, dat ongeveer gelijk is aan dat in de voorkamer van Herengracht 284 (p. 261), oorspronkelijk. Het grote middenveld van dit plafond wordt ingenomen door een curieuze, in perspectief geschilderde koepel met vogels en bloemboeketten, die wij op deze plaats eveneens voor oorspronkelijk houden. De zijvelden, waarin temidden van gestileerde bladranken de stichtende Latijnse spreuken van de voorgevel worden herhaald, lijken te dateren uit de tweede helft van de 19de eeuw. De voorkamer werd door het inbrengen van geschilderde behangsels van Isaac de Moucheron zeer veranderd (afb. p. 259). De schilderijen zijn gevat in een betimmering van mahoniehout en werden voor dit vertrek op maat gesneden. Een met krijt op de wand geschreven jaartal '1873', dat bij de restauratie van omstreeks 1970 voor de dag kwam, geeft het moment van deze verbouwing. Ook van elders afkomstig zijn vermoedelijk de schilderstukken tegen het plafond, die in drie velden tussen de oude moerbalken werden aangebracht. Het middenstuk geeft een allegorische voorstelling met Flora en Proserpina. In de zijvelden zijn ronde 'witjes' met voorstellingen van de Gerechtigheid en de Voorzichtigheid opgenomen.²⁴ Oorspronkelijk in dit vertrek zijn de schoorsteenpartij met een fraai beeldhouwd reliëf van J.B. Xavery (gesign. en gedat. 1735) en twee bovendeurstukken van Jacob de Wit (gesign. en gedat. 1735).²⁵ De gang werd in 1735 geheel voorzien van een stucwerkdecoratie. Bij de verbouwing van 1735 moet ook de diensttrap zijn aangebracht, die zich

Gezicht vanuit de tuin op het achterhuis uit 1755.

Herengracht 170. Gang met stucwerk in Lodewijk XIV-stijl (1735). Tegen het plafond een voorstellingen van de Voorzichtigheid en de Vier Seizoenen. De wanden zijn geled met ondiepe nissen, waaruit het stucwerk in een later stadium werd verwijderd. Boven de deuren een reeks portretkoppen van Romeinse keizers of veldheren. De Minerva tegen de achterwand werd toegevoegd bij de bouw van het achterhuis in 1755.

bevond achter de eerste deur van de gang aan de linkerzijde. Deze trap, die was uitgebouwd in het voorhuis van Herengracht 172, wordt omschreven in de verkoopakte van 1781 en was tot circa 1960 nog aanwezig. De trap liep van de begane grond naar de eerste verdieping en kreeg licht van een betegelde koker met een raam in het dakvlak.

Ingrijpender was de verbouwing van omstreeks 1755. De oude achtervleugel, die in 1735 nog met een verdieping was verhoogd, werd geheel afgebroken en vervangen door een nieuw achterhuis van kolossale afmetingen. Tussen het oude huis en de nieuwbouw werd een lighthof opgehouden die aan vier zijden is omgeven door hoge gevels met schuifvensters. Aan de noordzijde liggen ruggelings gekoppelde kamertjes die als betegelde kabinetjes bij de aangrenzende vertrekken in het voor- en achterhuis behoren. Aan de zuidzijde is de gang doorgezet die daarmee op de begane grond een totale lengte van circa 30 meter bereikt. Het nieuwe achterhuis bevatte een hele reeks van vertrekken die in feite het hele voorgebouw overbodig maakten. Tegen de achtergevel liggen boven elkaar de keuken, de eetkamer, de zaal en twee slaapkamers. Door de toevoeging van een aparte eetkamer tussen de keuken en de zaal, kwam de zaal een verdieping hoger te liggen dan de bel-étage van het voorhuis. De eetkamer is geheel betimmerd in mahoniehout. *Pièce-de-resistance* in dit vertrek is een marmeren fontein tegen de zuidwand, tegenover de schouw. Het ondergedeelte met beeldhouwde zeewezens is nog 17de-eeuws en werd mogelijk uit de oude zaal in het voorhuis naar dit vertrek overgebracht (boedelinventaris). De fontein is gevat in een wand met snijwerk in Lodewijk XV-stijl, waarin een klok van Jan Berninck (Amsterdam) is opgenomen. De zaal heeft langs de wanden een betimmering in mahoniehout waarin velden met damasten wandbespanning zijn opgehouden. Tegen het plafond bevindt zich een ovaal schilderstuk van Jurriaan Buttner,

dat wordt omgeven door fijn rococo-stucwerk. Dezelfde schilder tekende voor de bovendeur- en pendantstukken met allegorische voorstellingen en voor het schoorsteenstuk (gedat. 1756). Onder de keuken zijn gemetselde waterkelders met een totale inhoud van circa 70.000 liter. De keuken wordt overspannen door troggewelfjes op houten balken (doorsnede). Deze zijn niet gemetseld maar van hout en stuc met een isolatiepakket van zewier daartussen. Naast de trap bevindt zich op iedere verdieping een zijkamer. Deze is in het souterrain en op de begane grond, respectievelijk als spoelkeuken en als 'dienkamer' of 'dessertkamer' met de keuken en de eetkamer verbonden. Naast de zaal, die bijna 5 meter hoog is, is de ruimte opgedeeld in twee kabinetten boven elkaar, die alleen vanaf de trap toegankelijk zijn. Het bovenste, met bedsteden, was waarschijnlijk een slaapkamertje voor personeel of een kinderkamer.

Herengracht 172 was meestal verhuurd en werd nooit uitgebreid met een nieuw achterhuis. Eenvoudig stucwerk in rococostijl tegen het plafond van de hal laat zien dat het huis omstreeks het midden van de 18de eeuw enigszins werd gemoderniseerd. Bij deze gelegenheid moet de oude zijkamer zijn vergroot tot twee vensterassen, zodat eenzelfde verdeling ontstond als in het buurpand. De vertrekken op de begane grond bezitten in de huidige toestand interieurs uit het vierde kwart van de 19de eeuw. De voorkamer heeft een lambrizing en schouwpartij in neorenaissancetrant. De achterkamer werd in 1954 uitgebreid met een serre. De restauratie van 1967-'71 beperkte zich voor dit pand tot de gevel, zodat over de geschiedenis van deze helft van het voormalige Bartolottihuis nog niet alles bekend is.

Bijlage

Inventaris ende Staat vanden huysraat ende inboedel (..), nagelaten by Vrouwe Jacoba van Erp, weduwe wylen d.Hr. guillelmo Bartolotti sal. gevonden in haar woonhuijs op de heeregragt (..).
1664 (verkorte versie):

Op de Goude Leere Camer boven de houtse zijdelcamer (verd.)

- Dese ene kamer behangen om en omme met goude leer behalven voor de schoorsteen: f 200
- Item voor de schoorsteen twee houten beelden, een gestreken valletje met de wapens Heuvel en Tibaut: f 3
- een Erasmus schilderij met een houtse lijst: f 7
- Item noch een groote porceleijne kom, noch een porc. fles: f 20
- Item vier egale porceleijne kommen: f 14
- Item een Oostindisch ledikant, met sijn heel behangsel en valletje: f 300
- Item thien blaauwe stoelen van Haerlems fluweel: f 45
- Item een groote eyckenhouten kas met swart hout ingeleijdt, daerin twee schuyfladen; en een marmel steene beelt vande liefde: f 15
- een langhe eijken houten tafel: f 16
- een lantschap schilderij voor de schoorsteen: f 18
- een cipressen koffer gesneden met figuren; daerop een turcks kleet: f 45 (daarin: beddegoed en een rood scharlaken behangsel van f 400)
- een achtkante groote spiegel met een schiltpadden ebbenhouten leest: f 18
- twee blaauwe gordijnen voor de glase vensters: f 4

In de bovecamer genaemt de Gestreepte Camer (verd.)

- vooreerst de kamer rontom met strepen behangen behalven voor de schoorsteen: f 45
- een grauwe laken behangsel met groote franjes, gordijnen en een valletje aende schoorsteen: f 100
- een groot bed: f 150
- een eycken houten ledikant: f 16 (met matras f 20)
- drij contrefeijsels met een schilderij voor de schoorsteen: f 24
- een geschreven schilderijtje: f -,12
- twaalf graauwe serge stoelen: f 70
- een groote roode leere armstoel: f 4
- een spiegel van 3,5 vierendeel met swarten ebbenhoutse lijst: f 20
- een groote eyckenhouten cas: f 81 (met beddegoed en kleding)

Detail stucwerk: de 'Voorzichtigheid' met slang en spiegel.

Herengracht 170. Trappenhuis met gesneden balusters en stucwerk (1755).

Inde Camer boven het groot Salet (verd.)

- vooreerst rontom de kamer met tapyten behangsels behalve voor de schoorsteen: f 600
- vijf groote contrefeijsels: f 25
- zes groote schilderijen met swarte lijsten: f 94
- een groote spiegel met een swarte houten lijst groot een el: f 60
- een swart houten ledekant: f 25
- een lange eijcken uijttrecktafel: f 8 (met turks tapijt f 45)
- vier strepe gardijnen voor de glase vensters: f 9
- een groote lange cipressen houten kist: f 50 (met dekens)
- acht blaauwe gebloemde zijde stoelen en vier blaauwe gebloemde satijne armstoelen: f 60
- drij groote veere bedde: f 350

Boven opt studeer Camertie (verd.)

- een kleyn bedt: f 35
- twee groote schilderijen, vijf contrefeijsels: f 24
- een klein achtkant spiegelkje: f 3:10
- een eijckenhouten tafel met een voet: 2:10
- een groote swarte leeren coffer met eysere banden beslagen: f 15 (met dekens, satijne behangsel van f 200 enz.)
- twee swarte matte stoelen, een swarte spaense leeren stoel, een kleyntie en een kinder rolwagen: f 2
- twee oostindische vergulde schutten f 39

Inde Plancke zijde Camer, ter linckerzijde (van) het voorhuijs

- een paer strepe gardijne voor de glazen: f 8
- een Oostindisch Cabinet
- een hellebaert: f 1:10
- de kamer rontom behangen met goutleer behalven voor de schoorsteen: f 150
- Vijf contrefeijsels van de voorouders: f 21:16
- het contrefeijsel van prins Hendrik van Oragne: f 4
- een Italiaense Donna geschildert door Tilianus (Titiaan?): f 6
- een schilderij van de Liefde: f 15
- een schilderij van prins Hendrick te paert: f 4
- een schild. d'afneminge Christij van het Cruijs: f 6
- (4 schilderijen: f 10, 5, 10 en 6)
- Een Autaar stuck (altaarstuk) voor de schoorsteen: f 6
- een schilderij van een schermutseling te paert: f 24
- (4 schilderijen: f 8, 14, 8 en 30)
- een groote spiegel met een swarte ebbehouten lijst: f 60
- een Clavecimbel staartstuck met een voet daeronder: f 45
- een notebomen houten ronde tafel met een turcx tapijt: f 28
- een Oostindisch Cabinet met een swarten ebbenhouten voet: f 130
- een noteboomen houten buffet met een turcx tapijt: f 55
- een sacradam (?) Cabinetje: f 6
- twaalf trijpe stoelen: f 40
- een marmer steenen Coelback: f 12
- een ijsere gladde schoorsteenplaat: f 12

Opt hanghkamertje daer de knechts slapen

- een out bed (met toebehoren): f 22

(volgt de inhoud van het notebomen houten buffet van de zijkamer met kostbare 'slaaplakens' getekend 'G.J.B.', 'G.J.' en 'G.M.')

In het Voorhuijs

- een getekent skeepjen in een ovaal met een swarten ebbenhouten leest, gedaen door W. v. Velde: f 7:10
- een schilderij van Pommona: f 8
- twee schilderijen van Vranckrijck: f 12
- (6 schilderijen)
- een geschilderd Moscovitertjen: f 5
- een schilderij van een keucken: f 60
- twee Caerten van Westindien met sw. en verguld. leesten: f 12
- acht (..) roode leere stoelen: f 24
- een eijcken houten buffetje: f 6

Inde Steene zijde Camer

- de Camer rontom met tapijten behangen behalven voor de schoorsteen: f 900
- een ront schilderijtje met een vergulde lijst: f 5
- twee teijckeninge van vader en moeder: f 10

Meidenkamer op de tussenverdieping naast het trappenhuis.

- twaalf tapijstoelen en vier arm tapij stoelen: f 200
- een zeebergje (?) in een ebbenhouten cassien gezet: f 2
- een schilderij voor de schoorsteen met twee naecte kinderen daerin: f 18
- Drij contrefeijsels van de Drij outste dogters: f 120
- een grooten spiegel met een swarten ebbenhouten leest: f 50
- een ronde swarten ebbenhouten tafel: f 40
- een swarten ebbenhouten buffet, 't selve geopent daer in bevonden dit volgende linnen zijnde alle van het fijnste en beste tafelgoedt: f 90 (68 servetten)
- vorders is dito steenekamer met rouw behangen rontom: f 75

In het groote steene salet beneden tegenover 't Comptoir

- een groote spiegel met swarten ebben houten lijst: f 65
- de acht kinderen geschildert: f 48
- Drij contrefeijsels: twee prince van Orange ende Coninginne van Polen: f 17
- Acht contrefeijsels van het huijs van Nassouwe: f 2:8
- een schilderij van de oudste soon: f 7:10
- twee lange schilderijen besijden den schoorsteen: fidei commis (nog twee schilderijen)
- twee houten engeltiens aen wederzijds van de schoorst: fidei c.
- regt boven de deure een schilderij vande geboorte Christi: f 54
- drie lange serge rode gordijnen voor de glase vensters: f 30
- een groote lange uijttreckende eyckenhouten tafel: f 15
- een groot Turx tapijtleet op dito tafel: f 50
- twaalf rode fluwele stoelen: f 130
- een grooten schoorsteen Iseren plaet daerop geschreven is '16 Pax 53': f 10
- een marmoren steenen Coelback: fidei commis
- een groot Oostindisch coffer: f 75 (boeken)

Opde provisie of Packkamer in het midden tusschen de goudleer en gestreepte Camer (verdieping)

- een grooten eycken kas: f 6 (fluwelen, bombasijnen en damasten stoffen)
- een langen greijnen tafel van drij deelen breet met een paer schragen daeronder: 1:10
- een groot partij schermboecken, ongebonden van Gerard Tibaut (schermmeester, zwager van Willem Bartolotti I)

Inde Gangh voor de provisiecamer

- vijf contrefeijsels van de voorouders: f 4:5
- een tienen woninck om het bedt te warmen: f -,15
- twee predick stoelen: f 3
- een houten voedt banck: f -,10
- negen stucken camer matten: f 12

Boven int portael tegen over de trap

- drij contrefeijsels van de voorouders: f 4

Beneden inde Gangh tusschen het groot Salet en 't Comptoir

- vier caerten vande vier delen der werelt: f 2:8
- noch een langh schilderij tegen het hangh camertje: f -,12
- een kaart met rollen vande werelt
- eenigh oostindisch geweer en boogh

Inde langhe steenen Galderij

- een vogelcoij van drij percken
- vier caerten van de werelt
- vier aftekening van het Amsterdams stadhuijs
- vier aftekening vande Hoffstede tot Soest
- een caertie van Holland
- een schilderij van een boeren bruijlof met een swarte, rood en vergulde leest: f 65
- een schilderij van de Kerstnacht: f 8
- een schilderij van een Lieve Vrouwe met haer kind: f 6
- twee ovale groote spiegels met schildtpaden en ebben houten leesten: 35
- een ronden noten bomen houten tafel: f 10
- een eijcken houten Cas met een schuijflade: f 8
- ses groote trijpe stoelen: f 14
- thien rode leeren stoelen: f 15
- een schenck tafeltje met een lade daerin: f 1:10
- een eijckenhouten schabelletje: f -,5
- een eijsere gladt geschuerde schoorsteenplaet: f 8
- twee isere heckjes daerom te setten, voor de kinderen: f 5

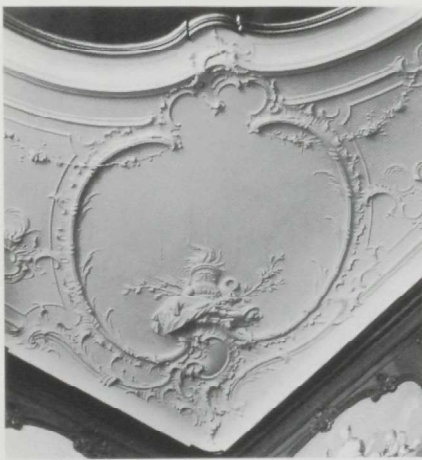
Herengracht 170, eetzaal achterhuis.
Marmorenen fontein (midden 17de eeuw?)
opgenomen in een wand met snijwerk in
Lodewijk XV-stijl.

Herengracht 170, zaal achterhuis.
 Betimmering in mahoniehout, stucwerk
 in Lodewijk XV-stijl. Plafondstuk en
 bovendeurstukken door J. Buttner.

- Inde vrouw weduwe zalig gewesene slaepcamertje ter linckerzijde de steene gallerij*
- het camertje behangen met oude tapijten behalven voor de schoorsteen: f 50
  - twee contrefeijsels van de Coningh en de Coningin van Polen voor de schoorsteen: f 6
  - het afbeeltsel van de weduwe saliger: f 6
  - het afbeeltsel van grootvader van Sloten
  - Maria hemelvaert int rond met een vergulde leest: f 12
  - Maria Magdalena int ovael: f 10
  - seven wapens van het geslacht: f 5
  - drij lange gordijnen met strepen voor de glazen: f 4
  - een groote achtkante spiegel: f 14
  - een langen eijckenhouten tafel: f 4
  - een achtcanten eijckenhoute tafel: f 6
  - een blecke snuijver inde schoorsteen: f 2
  - een vierhaert met groene en geele steentjens ingeleydt: f 5
  - een groote ruststoel met isere rollen onder de voeten: f 6
  - twee gesteke armstoelen met blaauwe cleetjens daerop: f 8
  - vier swarte matten stoelen: f 2
  - een pultrom om een Bijbel op te leggen
  - een kleijn Clavecimbeltje met twee voeten daeronder: f 10
  - een cabinetje v. Saccrendaen hout met ebbenhout ingeleydt: f 25

Inde galderobe

- een grooten Bijbel
- alle de wercken van Jacob Cats in folio
- (....)

In het cabinetje door dito galderobe

- ses porceleijne lampet schotelen staende op de bovenste planck: f 248
- drij porceleijne fruitschalen: f 16
- vij dubbele porcelijne boter schotelen: f 13
- twee porceleijne bagijne potten: f 40
- een dito achtkantige confituer por: f 15
- (....)
- op de drij vleugeltjes ter linckerzijde van de deure:
- (.....)

Inde camer daer de jongbe juffers slaepen

- die kamer ten deele behangen met oude tapijten: f 12
- een ledikant: f 25

Details stucwerk (zaal). Kardinale deugden ?

- twee groene saïje gordijne voorde glase vensters
- twee groene gordijnen met een valletje voor de bedstee en voor de schoorsteen
- schilderij van Joseph met Potiphaers huïjsvrouw bovende deure
- (....)

Ter plaetse daer de meyden slapen

- een paviljoentje (bed ?) met een behangsel van groene streepen
- (....)

Beneden int camertje ter reghterhand vande steene gallerij

- een blaeuw lakens behangsel met blaeuw en wit; een notenhouten ledikant: f 45
- vier lange rode gordijnen voor de vensters: f 7
- het camertje behangen met oudt goudeleer: f 5
- (10 schilderijen)
- een vierkante spiegel
- ses trijpe gebloemde sit-stoelen: f 20
- een eijckehouten uijtrectafel met een turx cleet: f 8
- een eijckenhoute buffet: f 3
- een blecke snuijver inde schoorsteen

In het geele kamertje boven het voorn. camertje

- een bed: f 45
- een geel gebloemt zijde damast behangsel tot een bedstee; een valletje voorde schoorsteen van dito stoffe: f 20
- vier geele saïje gordijnen voor de glase vensters: f 8
- een eijckenhouten tafeltje: f 2
- een lange greijnen houtse kist, met ses a seven grote en kleijne violons daerop: f 25
- een swart stoelkoffer
- ses geele trijpe stoelen: f 25
- een geele zijde damaste leuningstoel met witte en geele franijen: f 5
- twee swarte spaensche leeren stoelen: f 2
- (15 schilderijen)

Boven dito geel camertje, daer de meyden slapen

(....)

Inde bovecamer boven het Comptoir

- een ouden eijckenhouten linnekas met laden: f 2
- een groot swart leere coffer met isere banden
- een swart leere stoelkoffer
- een eijckenhouten slaepbanck
- een Oostindisch cabinetje met parelmoer ingeleydt
- twee swarte leeren stoelen, een witte armstoel van hout en een groen mat stoeltje: f 2
- een vierhaert met geel en groene steentjes beleyd: f 5
- een gordijn voor het glas
- een lanckwerpigh landschapje voor de schoorsteen: f 1:10
- (8 schilderijen)

In het groot Comptoir

- een schilderij boven de schoorsteen van een keucken met allerly spijs: f 24
- een schilderij van Pharaos doghter en Moses: f 3:3
- een ovaal schilderijtje
- schilderij van de tempel Salomons
- een schilderij vande predekinge van Johannis aen herodiam
- (vier schilderijen)
- twee groote isere geltkisten, niet geopent
- twee groene saïje gordijnen met een valletje voor de bedstede
- een groen en geel gestreept valletje voor de schoorsteen
- een houtse cabinetje met schuyffladen: f 2
- een eijckehouten lessenaertje: f 2
- cnighe groote comptoirboecken, niet geopent

Inde grote keucken onder het comptoir

(.....)

Agter over den tuijn int agterhuijs (koetshuis aan de Keizersgracht): opde camer voorraen de straet; agter int camertje na de thuijn; inde paerde stal

Op de groote solder in het groote huijs

(.....)

Herengracht 170, voorkamer begane-grond. Gebeeldhouwd schoorsteenstuk van J.B. Xavery (1735). De geschilderde behangsel van Isaac de Moucheron en de betimmeringen in mahoniehout werden aangebracht in 1873.

Schoorsteenpartij.

- 1 J.F. de Beaufort, extract eigendoms-
papieren (typscript ca. 1910); J.F.L. de
Balbian Verster in: *Ma. Amstel*. 18 (1931) p.
102-105; L. Jansen, typscript 1957; R.
Meischke in: *Liber Amicorum J.P. Mieras*,
1958, p. 44-56; *Vier eeuwen Herengracht*
(...), Amsterdam 1976, p. 455-457; Gustav
Leonhardt, *Het huis Bartolotti en zijn
bewoners*, Amsterdam 1979; *De woonstede
door de eeuwen heen* 61 (1984) nr. 1, p. 14-
31 (met beschrijving uit 1937 door mevr.
Rueb-Van Dorp); S.A.C. Dudok van Heel
in: *Ma. Amstel*. 80 (1993) p. 97-106.
- 2 Het zuidelijke erf, nr. 16, werd door
Bartolotti in 1618 gekocht van de goudsmid
Epkes Huytes (kw. 39, fol. 129v.). De
overdracht van het noordelijke erf werd
niet gevonden. Dit erf was sinds 1614
eigendom van de ijzerkoopman Barent
Evertsz Keteltas, die in 1617 liet heien
(GAA, RA, inv.nr. 2163, fol. 179). Bij de
restauratie van 1967-'71 werd vastgesteld
dat dit heiwerk bedoeld was voor een ander
huis en dus nog niet in opdracht van
Bartolotti geschiedde (H.J. Zantkuijl,
Bouwen in Amsterdam, deel I, afl. 7, p. 54).
- 3 Bartolotti bezat hier sinds 1615 reeds
erven. Zie Leonhardt (noot 1), p. 39 en
Dudok van Heel (noot 1).
- 4 Not. archief 1089, fol. 41 e.v., 18 mei
1649 (not. Justus van de Ven).
- 5 In zijn testament uit 1631
(eigendomsPapieren) had Willem van den
Heuvel bepaald dat de huizen in zijn bezit
altijd zouden vererven volgens de mannelijke
lijn en niet verkocht mochten worden. Er
waren drie huizen. De oudste en jongste
zoon (Guillielmo II en Arnout) erfden
gezamenlijk het huis aan de Herengracht;
de tweede zoon Anthonij kreeg een huis in
Haarlem, de derde zoon Casper erfde 'de
Salamander' aan de Nieuwmarkt. Het huis
aan de Herengracht kon in 1717 eerst
worden verkocht nadat door het Hof van
Holland vrijstelling was verleend van de
bepalingen in het testament uit 1631.
- 6 Not. Archief 1154, fol. 32-125v, not.
Justus van de Ven.
- 7 Kw. 4K, fol. 438.
- 8 Dudok van Heel 1993 (noot 1); de
timmerman verdiende f985, de metselaar
f885; een ontwerptekening voor de nieuwe
gevel van de stal is bijgevoegd.
- 9 Door notaris J. de Vicq werd een
boedelinventaris opgemaakt: not. archief
8338, akte 124, dd 12-5-1736.
- 10 Huurders in 1742: de weduwe van
Abraham Vermeren (op 170) met een
jaarhuur van f1850 en de assuradeur
Isaac Couderc (172) voor f1470.
- 11 Kw. 5W, fol. 284v.
- 12 Huurders van 172: 1757 Jan Lucas
Clement, 1775 Gerardus Groen, 1777-'80
Pieter de Winter, 1780 Jan de Bosch
(jaarhuur f1830, onder conditie 'dat huis
noch kelder belegd mag worden met swaare
goederen, Brandewijn, genever, Oly noch
Indigo').
- 13 Kw. 7B, fol. 282v. en 283. Het
gemetseld riool onder nummer 170 en de
pompwaterput onder de plaats van nr. 172
bleven gemeenschappelijk eigendom. Verder
moest 'de trap die in de gang voor in 't
perceel No. 1 (170) uitgetimmerd is en in de
gang van dit perceel (172) inspringt altijd
(...) blijven in den stand waarin die thans is
(...)'. Deze trap werd pas omstreeks 1960
verwijderd.
- 14 Kw. 7C, fol. 456.
- 15 Bij de restauratie van 1967 bleek dat
de doeken voor dit vertrek op maat zijn
gesneden; op de wand was met krijt het
jaartal '1873' aangebracht.
- 16 Een beschrijving van het huis in deze
periode werd in 1937 opgesteld door mevr.
Rueb-Van Dorp, die in dit huis werd
geboren (noot 1).
- 17 Bij de restauratie van 1967 bleken de
oude bovendorpels met pengaten voor twee
tussenstijlen achter latere belegstukken nog
aanwezig. Voor de toeschrijving aan
Hendrick de Keyser: zie R. Meischke 1958
(noot 1) en *Bulletin van de KNOB* 93 (1994)
p. 100-122; *Architectura Moderna* geeft op
plaat xxxv in een reeks van poortjes het
ingangspoortje van het huis van 'Hans
Bartolotti' (sic) aan de Herengracht.
Hiermee kan geen ander huis dan
Herengracht 170-172 zijn bedoeld. Het
poortje werd waarschijnlijk reeds verwijderd
bij de splitsing van 1689.
- 18 Mogelijk werd de gevel pas bij Hendrick
de Keyser besteld toen het huis al in aanbouw
was.
- 19 Notaris van de Ven (noot 4).
- 20 Werd deze in 1755 verplaatst naar de
eetkamer van het achterhuis? (afb.)
- 21 Een notariële akte uit 1649 (v.d. Ven,
1092, fol. 38v.) noemt in dit vertrek,
waarvan de stenen vloer op dat moment
verzakt is, een schoorsteen met 'capetelen,
basementen, petestallen en omgaande
lijstjens'.
- 22 Bijvoorbeeld Singel 140-142, naar
ontwerp van Hendrick de Keyser (ca. 1605).
- 23 Bij de restauratie werd vastgesteld dat op
deze plaats de kinderbinten uit de balklaag
waren verwijderd.
- 24 Alle drie de velden zijn gevat in een
latere omlijsting. Het middenstuk lijkt een
fragment van een groter plafondstuk. De
witjes moeten in hun oorspronkelijke setting
deel hebben uitgemaakt van een grotere
reeks van deugden.
- 25 Het reliëf van Xavery ('Paulus op
Malta') is opgenomen in een latere
boezembetimmering van mahoniehout. De
spiegel of het schilderstuk dat deze opbouw
moet hebben gecompleteerd is verdwenen.
De bovendeurstukken zijn verschillend van
formaat en moeten beide deel hebben
uitgemaakt van een reeks van vier: boven de
deur naar de gang bevindt zich 'de Herfst',
boven de doorgang naar de achterkamer 'het
element Water'.